

BEYİTLERE AKSEDEN ATEŞ: SAFVET'İN TOPHANE VE GALATA YANGINNÂMELERİ

Yunus KAPLAN¹

ÖZET

Osmanlı dönemi edebî geleneği içinde yetişen divan şairleri, mensubu oldukları toplumda cereyan eden birçok sosyal hadiseyi şiirlerine aksettirmekten geri durmamışlardır. Şairler şahit oldukları hadiseleri, hem iyi bir gözlemci edasıyla ayrıntılarına kadar tavsif etmişler hem de sahip oldukları şairlik hassasiyetiyle bunları çeşitli edebî sanatlar ve zengin anlam çağrışımlarıyla eserlerine aksettirmişlerdir. Böylece yaşadıkları dönemde kendilerini de etkileyen bu hadiseleri bir tarihçi edasıyla kayıt altına almalarının yanı sıra mensubu oldukları toplumun hissiyatına tercüman olmak gibi insani ve vicdani bir vazifeyi de ifa etmişlerdir. Bu meyanda divan şairlerinin içinde yetiştikleri toplumda şahit oldukları önemli vakalardan biri de özellikle Osmanlı'nın başkenti olması hasebiyle ticarî, iktisadi, siyasi, kültürel ve edebî hayatın en canlı merkezi olan İstanbul'da çıkan yangınlardır.

Bu çalışmada 19. yüzyıl şairlerinden Safvet'in yaşamış olduğu dönemde şahit olduğu iki büyük İstanbul yangını hakkında biri mesnevi diğeri ise kaside nazım şekliyle kaleme aldığı manzumelerin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak bunlar üzerine bazı değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, 19. Yüzyıl, Yangın, Safvet, Yangınnâme.

FIRE REFLECTING THE COUPLETS: SAFVET'S TOPHANE AND GALATA YANGINNAMES

ABSTRACT

Divan poets, who grew up in the literary tradition of the Ottoman period, did not hesitate to reflect many social events that took place in their society in their poems. The poets described the events they witnessed in detail in a good observer manner and reflected them in their works with various literary arts and rich meaning connotations with their poetry sensitivity. Thus, in addition to recording these events, which also affected them in the period they lived, in the manner of a historian, they also fulfilled a humanitarian and conscientious duty, such as translating the feelings of the society they belonged to. In this context, one of the important events that Divan poets witnessed in the society they grew up is the fires that broke out in Istanbul, the liveliest center of commercial, economic, political, cultural and literary life, especially since it was the capital of the Ottoman Empire.

In this study, about the two great Istanbul fires that Safvet who is one of the poets of the 19th century witnessed, the form and content of the poems, one of them is verse mesnevi and the other one is ode style, will be emphasized and some evaluations will be made on them.

Keywords: Classical Turkish Literature, 19th Century, Fires, Safvet, Yangınname.

¹ Doç. Dr. Yunus KAPLAN, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yunuskaplan80@mynet.com, ORCID:0000-0002-2421-253X

GİRİŞ

Tarih boyunca insanoğlu hayatın akışı içinde çeşitli felaketlere maruz kalmıştır. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi uzun bir süre Osmanlı'nın başkentliğini yapan İstanbul da çeşitli sebeplerle birçok felaketten nasibini almıştır. Deprem, sel, salgın hastalık ve yangınlar bu tür felaketler arasında akla ilk gelenlerdir. Depremler bir kenara bırakılacak olursa İstanbul üzerinde en büyük tahribatların kaynağını yangınlar teşkil etmiştir. Hatta zaman zaman bazı yangınlar birçok depremi aratacak derecede şehrin dokusu ve demografik yapısı üzerinde çok büyük olumsuz etkiler bırakmıştır. Osmanlı İstanbul'unda tahribatı büyük olan o kadar çok yangın çıkmıştır ki Edirne'nin de sıkça maruz kaldığı sel felaketlerine de göndermede bulunularak "Edirne seldom, İstanbul ateşten" sözü halk arasında darbimesel şeklinde söylenir olmuştur. Osmanlı döneminde İstanbul üzerinde büyük tahribatlara yol açan yangınların en önemli çıkış ve büyük tahribatlar oluşturmasının sebebi, binaların tesisinde ahşap formların tercih edilmesidir. Ahşap yapıların depreme daha dayanıklı ve kullanışlı olmasıyla birlikte daha ucuza mal edilmesi yüzünden, pek çok yangına rağmen ahşaptan vazgeçilmemiştir. Bu yüzden cami, medrese, hamam gibi binalar hariç; evler, konaklar, saraylar, bazı mescitler hatta bir kısım hanlar bile ahşap yapılmıştır (Ürekli 2010: 112).

Aynı zamanda herhangi bir noktada çıkan yangının kısa sürede geniş bir alana yayılarak şehri tehdit eder bir vaziyete bürünmesinde sokakların dar ve dolambaçlı oluşu, saçak, cumba, çardak çıkıntıları, özellikle konutların ahşap ve çoğu yerde bitişik nizamda yapılması, ev aralarında yangın duvarı bulunmaması; kentin bir yarımada üzerinde bulunması dolayısıyla rüzgârın ve fırtınaların eksik olmaması, itfaiye örgütünün ve yöntemlerinin geliştirilememesi İstanbul yangınlarının afete dönüşmesine yol açan belli başlı faktörlerdir (Ürekli 2010: 113).

Osmanlı döneminde İstanbul'da büyük tahribatlara sebebiyet vererek insanların olağan hayatlarına sekte vuran ve tarihî kaynaklarda "ihrâk-ı kebîr" veya "harîk-i kebîr" olarak tanımlanan büyük yangınlardan bazıları hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

Osmanlı tarihî kaynaklarında kayıt altına alınan 16. yüzyıldaki büyük çaplı İstanbul yangınlarından en eskilerinden biri, 2 Temmuz 1539'da Zindan Kapısı'nda çıkan yangındır. Bu yangında, Baba Cafer Zindanı içerisindeki mahkûmlar yanarken; bazı cami, işyerleri ve dükkânlar da kül olmuştur. Bu yüzyıldaki yangınların en büyüğü, 1569 yılındaki Yahudi mahallesinde çıkan yangındır. Bazı kaynaklarda bir hafta sürdüğü iddia edilen bu yangında, yabancı elçilerin raporlarına göre 36 bin hane kül olmuştur. Bu yangın, çıkan yangınların önlenmesi için yöneticileri çok ciddi tedbirler almaya sevk etmiştir (Cezar 1963: 330-32).

1633 yılındaki Cibali yangını, İstanbul'da çıkan en büyük yangınlardan biri olarak tarihî kayıtlara geçmiştir. O devri bizzat yaşamış olan Kâtip Çelebi'ye göre üç gün süren bu yangında, şehrin hemen hemen beşte biri harap olmuştur. 1660 tarihinde Haliç'te Ayazma Kapısı dışında bir dükkânda çıkan yangın, 17. yüzyıldaki en büyük yangınlardan bir diğeridir. Kapalıçarşı, Tahtakale, Sultanahmet Meydanı önü, Kumkapı, Samatya, Langa Bostanı

ve Cerrahpaşa semtlerini yaktıktan sonra üçüncü gün sönen yangın neticesi ölü sayısının 40 bin, yanan ev sayısının da 280 bin civarında olduğu verilen bilgiler arasındadır (Cezar 1963: 337; Ürekli 2010: 113).

1633 ve 1660 büyük yangınlarından sonra üçüncü büyük yangın, 17 Temmuz 1718'de Cibali'de Tüfenkhanede çıkmış ve poyrazın da etkisiyle Unkapanı'na kadar yayılmıştır. Oradan kollar hâlinde kısa bir süre zarfında şehre sirayet eden yangın, iki gün iki gece devam etmiş; çok sayıda saray, konak, işyeri, ev ve mescit kül olmuştur. Bazı semtlerde camilere sığınan insanların dumandan ve aşırı harareten boğulduğu bu yangında; 51 bin ev ve 2283 dükkân, 171 cami ve mescit, 182 saray, 80 değirmen, 228 fırın ile 1601 mektep ve medresenin yandığı verilen bilgiler arasındadır (Cezar 1963: 347; Ürekli 2010: 114).

27 Temmuz 1729 tarihinde Balat Kapısı dışındaki bir mescidin mahzeninde başlayan yangının alevleri, surların içine sıçramış ve 24 saat boyunca şehrin sekizde birini yakmıştır. Sur dışında Eyüp ve Fener Kapısı'na uzanan yangın, sur içinde aynı ende bir alanda Edirnekapı ve Karagümrük'e kadar sarkmıştır (Cezar 1963: 353).

6 Temmuz 1756'daki Cibali kapısı dışında bir Yahudi'nin evinde başlayan ve 48 saat süren büyük yangın ise Unkapanı'nı, oradan Süleymaniye Camisi'nin duvarlarını yalayarak Yenikapı ve Davutpaşa İskelesi'ne kadar olan mahalli yakmıştır. İstanbul tarihinin en şeditlerinden olan bu yangında 77400 hane, 34200 dükkân, 36 hamam, 130 medrese, 335 değirmen ile 150 cami ve mescit yok olmuştur (Güngör 2019: 395-97).

21 Ağustos 1782'de Cibali'deki Gül Camii civarında çıkan ve 65 saat süren yangın, yayıldığı alanın genişliği, maddi ve toplumsal düzeyde meydana getirdiği zararlar açısından, İstanbul'un karşılaştığı en büyük afetlerden birisi olarak tarihteki yerini almıştır. Haliç kıyısında eni Ayakapısı'ndan Odunkapısı'na, sur dâhilinde ise Sultan Selim Camii civarında Sakız Ağacı diye anılan mahal ile Hasan Paşa Hanı, Emir Buhari, Latif Paşa ve Kazasker Camii önleri, daha iç tarafta da Langa ve Yenikapı'ya oradan Hekim oğlu Ali Paşa Camii etrafı, Koca Mustafa Paşa tarafları, Topkapı, Samatya, Silivrikapı ve Yedikule taraflarına yayılan bu yangında 20 bin kadar bina kül olmuştur (Cezar 1963: 363-65; Ürekli 2010: 114).

2 Ağustos 1826 Hocapaşa Elvan Mahallesi'nde çıkan yangın, 19. yüzyılda İstanbul'daki en büyük yangınlardan biridir. Rüzgârın ve tulumbacılar teşkilatının kısa bir süre önce kaldırılmış olmasının da etkisiyle alevler; Demirkapı ve Salkımsöğüt taraflarını silip süpürdükten sonra Cağaloğlu, Çiftesaraylar ve Babiali tarafına ilerleyerek önüne ne rastladıysa yakmıştır. Diğer taraftan ateşlerin Kapalıçarşı tarafından Bayezid'e, oradan Kumkapı ve Yenikapı'ya ilerlediği bu yangında Kapalıçarşı ve Babiali başta olmak üzere birçok bina kül olmuştur (Cezar 1963: 370).

Bu yüzyılın bir diğer büyük yangını ise 31 Ağustos 1833 günü Cibali Kapısı civarında bulunan tüfekhanede başlayan yangındır. Yangın Üsküplü civarında Çingiraklı değirmene, Âşık Paşa Mahallesi'ne, Fatih Camii tarafında Deve Hanı diye anılan yere, Sofular Hamamı ve Horhor tarafına ve oradan Kıztaşı ile Hoşkadem Mescidi cihetine, Akarçeşme tarafına, Süleymaniye'de Ayazma Kapısı dâhiline ve Vefa Meydanı ile Şehzade Camii civarına ilerleyerek ertesi gün güneş doğuncaya kadar devam etmiş ve İstanbul'un yarısına yakın kısmı yanmıştır (Cezar 1963: 372).

Osman Nuri Ergin'in *Mecelle-i Umur-ı Belediye*'de verdiği istatistikî bilgilere göre, Tanzimat döneminin 1854-1876 arasını kapsayan devresinde İstanbul'un çeşitli semtlerinde çıkan 99 yangında 14.856 yapı tamamen yanmıştır. Münif Paşa da *Mecmua-i Fünûn*'da "Harîk-i İstanbul" başlıklı makalesinde yaşadığı dönemin yalnızca 1858-1864 kesitinde İstanbul'da 160 yangın çıktığı, toplam 114 konak, 1246 işyeri ve dükkân, 23 han ve hamam, 1 saray ve 2730 da konutun yandığını tespit etmiştir (Ürekli 2010: 115).

Klasik Türk Şiirinde Yangınnâmeler

Yangınlar ve bunların bırakmış olduğu tahribatların izlerine tarihî vesikalar dışında teşekkül ettikleri toplumun birçok unsurunu bünyesinde barındıran edebî metinlerde de rastlamak mümkündür. Çünkü bu metinlere şekil ve hayat veren yazar ve şairler, yetiştikleri toplumda tecrübe ettikleri veya şahit oldukları birçok sosyal vakayı çeşitli vesilelerle eserlerine aksettirmekten geri durmamışlardır. Bu meyanda klasik Türk edebiyatı geleneğinin temsilcileri olan divan şairleri de eserlerinde sosyal hayattaki birçok unsur gibi şahit oldukları yangınlara da zaman zaman temas etmişlerdir.

Klasik Türk şiirinde yangınların söz konusu edildiği manzumelerin büyük çoğunluğu genellikle tarih düşürmek amacıyla kaleme alınmıştır.² Bir yangının ayrıntılı tavsifinden çok uzak olan bu manzumelerde anlatılanlar, daha çok olayların özeti mahiyetinde olup yangınların etraflı bir şekilde ele alınıp bir tür teşkil edecek şekilde tanzim edilmiş manzumelerin sayısı ise oldukça sınırlıdır.

Bu meyanda 16. yüzyıl şairlerinden Tatavlı Mahremî'nin *Şeh-nâme*'sinin 2528-2629. beyitlerinde, 15 Recep 921/25 Ağustos 1515 tarihinde Yavuz Sultan Selim zamanında İstanbul'da Bedesten civarında çıkan yangını tavsif ettiği bölüm, vermiş olduğu bilgiler bakımından oldukça dikkat çekicidir. İstanbul'daki ilk büyük yangınlardan biri olan ve Çemberlitaş civarında Tavukpazarı'ndaki Atik Ali Paşa Evkafına ait dükkânlar ile birçok mahalleyi küle çeviren bu yangının söndürülmesi çalışmalarına sadrazam ve yeniçeri ağasıyla birlikte padişah da bizzat gelerek nezaret etmiştir (Cezar 1963: 329). Mahremî, *Şeh-nâme*'nin bu bölümünde tarihî kaynaklarda yangınla ilgili verilen bilgileri teyit etmiş; ancak Bedesten dışında yanan yerlerin isimlerini vermemiştir. Şair; yangınla ilgili önemli bilgileri, günlük hayatta kullanılan bazı terimleri edebî bir üslupla anlatmış ayrıca bu olaya tarih de düşürmüştür (Aynur 1993: 49). Renkli bir anlatımın hâkim olduğu ve canlı tasvirlerin yapıldığı bu beyitlerde alevlerin şiddeti, seyri ve sebep olduğu tahribat; yangını söndürmek için verilen mücadele; halkın içinde bulunduğu telaş, endişe ve korku; yangının söndürülmesi sonrası oluşan vahim manzara ayrıntılı bir şekilde dile getirilmiştir.

Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan 17. yüzyıl şairlerinden Kâtib-zâde de İstanbul tarihindeki en büyük yangınlardan biri olan 24 Temmuz 1660'da çıkan yangına şahit olmuş ve bir manzumeyeyle

² Klasik Türk şiirinde Kabûlî, Sebzî, Remzî, Osman-zâde Tâib ve Nâzî gibi şairlerin çeşitli yangınlara tarih düşürmek amacıyla kaleme aldıkları ancak bu yangınların ayrıntılı tavsifinden uzak olan manzumeler için bk. *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 204, vr. 204b-205a.

şehrin yangın manzarasını ayrıntılarıyla tavsif etmiştir.³ Yukarıda üzerinde durulduğu gibi Haliç kıyısında çıkan ve üç gün süren bu yangında; Kapalıçarşı, Tahtakale, Sultanahmet Meydanı önü, Kumkapı, Samatya, Langa Bostanı ve Cerrahpaşa semtlerinde 280 bin civarında hane kül olmuş ve 40 kişi hayatını kaybetmiştir.

Yangının başlangıcından bitişine kadar şahit olduğu hadiseleri ve alevlerin seyrini bütün ayrıntılarıyla sade bir dille anlatan Kâtib-zâde; Ayazma'da çıkan bu yangının kısa bir sürede Unkapanı, Zeyrek, Saraçhane, Karaman, Vefa, Ekmekçioğlu, Aksaray, Haseki, Cerrahpaşa, Tahtakale, Süleymaniye, Mahmutpaşa, Demirkapı, Cağaloğlu, Gedikpaşa, Kumkapı ve Yenikapı semtlerine sirayet ettiğini dile getirmiştir. Etrafa büyük bir dehşet saçan bu felaket karşısında içine düştüğü acziyet ve alevlerden emin olmak için halkın Vefa, Bayezid ve At Meydanı'na toplanması; ateşin küle çevirdiği sokaklar, çarşılar, hanlar, camiler ve binalar şairin canlı müşahedeleri içinde metne yansıyanlardan birkaçıdır.

Yaşamış olduğu dönemde vuku bulan İstanbul yangınlarına kayıtsız kalmayarak bu konudaki müşahedelerini ayrıntılı bir şekilde kaleme alan divan şairlerinden biri de Mustafa Safvet Efendi'dir. Safvet, 1823 yılında Tophane ve 1828 yılında Galata'da vuku bulan yangınlara tarih düşürmek üzere Kâtib-zâde'nin üslubuyla iki manzume kaleme almıştır. Aşağıda Safvet'in hayatı hakkında bilgi verilmiş, yangınınâmelerinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde birtakım değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. Safvet ve Yangınınâmeleri

1.1. Hayatı

5 Recep 1209/Ocak-Şubat 1795'te İstanbul Galata'da Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi Mahallesi'nde doğdu. Galata'da Arap Camii İmamı Mehmed Efendi'nin oğludur. Bir müddet tahsil gördükten sonra yorgancı esnafına girdi. İbnülemin Mahmud Kemal bu hususta Kethüda-zâde Ârif Efendi'den naklen *Menâkıb-ı Kethüda-zâde* isimli eserde "İstanbul'da Yüksekaldırım'da semti olan şair-i meşhur Safvet Efendi, Baş Musahib şuaradan Hâtif Efendi'nin sofalı, yani uşağı idi. Hem hizmet eder hem de fazl ü hüner öğrenir idi. Sofalıya o vakit bostancı dahi derlerdi." denildiğini aktarmaktadır (İnal 1331: 2a-3a). Ancak Safvet'in yorgancılığının Hâtif Efendi'ye intisabından evvel mi yoksa sonra mı olduğu bilinmemektedir.

Ahmed Cevdet Paşa da *Tarih*'inde İsmail Ferruh Efendi'nin Ortaköy'deki yalısında toplanan ilim meclislerinden söz ederken: "Asrımızda İstanbul'un en meşhur şairlerinden olan merhum Safvet Efendi, Farsça okumak üzere cemiyete müracaat ettiklerinde onu talime Ferruh Efendi tarafından Fehîm Efendi memur edilmekle Safvet Efendi de bu vasıta ile edebiyat tahsil eylemiştir." der. Safvet, yorgancıyken dükkânında oturmaz, çoğunlukla Galata meyhanelerinde işret ederek vakit geçirirdi. Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'ya sevdiğinin affedilmesi hakkında bir kaside takdim etti. Fakat ret cevabı aldı. Hüsrev Paşa, sonrasında vüzeradan birine gösterdiğinde o zat: "Herif, pek güzel söylemiş, mahubunu vermeliydiniz." demesiyle Kaptan Paşa

³ Kâtib-zâde'nin Hüseyin Ayvansarâyî'nin *Mecmû'a-i Tevârih*'inde kayıtlı olan bu manzumesi hakkında bk.: Vahit Çabuk, "XVII. Yüzyılda İstanbul Yangınları ve Kâtipzâde'nin 1070 (1660) Yangını Hakkında Manzum Bir Tarihi", *Türk Kültürü*, Ankara, Mart 1973, Sayı 125, s. 286-290.

“Verecektim ama hadis-i şerif ile istediğinden redde mecbur oldum.” cevabını verdi. Bu kaside, o esnada Tophane Ruznamçeliğinde bulunan Lebîb Efendi'nin dikkatini çektiğinden şairi arattı. Safvet adında, yirmi dokuz yaşında, sarhoş bir yorgancı olduğu anlaşıldı. Safvet'le görüşen Lebîb Efendi, ondan kendi evinde oturmasını teklif etti. Teklifi kabul eden Safvet, Lebîb Efendi'nin Tophane'deki evine yerleşti ve 1238/1822-23'te Ruznamçe Kalemine kaydedildi. Lebîb Efendi, hangi memuriyete tayin olunduysa Safvet'i de yanında bulundurarak onu, zevk ve eğlence düşkünlüğünden kurtarıp insanlar arasında dâhil etti. 1249/1833-34'te tersane ruznamçeliğine tayin edilen Safvet, yaklaşık üç-dört sene sonra bu görevden azledildi. 1257/1841-42'de Karantine ikinci kitabetine, sekiz ay sonra başkitâbetine atandı. Ramazan 1259/ Eylül-Ekim 1843'te hacedânlık, bir sene sonra ise salise rütbesi verildi. 1262/1845-46 yılında emekli edilen şair, 1283/1866-67'de vefat etti. Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi merhum Abdülbaki Dede'nin dervişlerinden olduğu için Mevlevihane Kabristanı'nda, Aşçıbaşı Silahdârzâde Sâdık Dede'nin civarına defnedildi (İnal 1331: 3b-8b). Vefat tarihi, *Tuhfe-i Nâil*'de 1284/1867-68; *Sicill-i Osmanî*'de 1286/1869-70 olarak geçmektedir.

İbnülemin Mahmud Kemal, İzzeddin Bey'den naklen Safvet'in bir kez evlendiğini, fakat kısa süre sonra eşinin vefat ettiğini ya da ayrıldığını, hiç çocuğu olmadığını ve Mustafa Reşid Paşa'ya takdim ettiği bir kıt'adan bir kız kardeşinin olduğunun anlaşıldığını bildirmektedir (İnal 1331: 8b).

İbnülemin Mahmud Kemal, Lebîb Efendi'nin söylediği “Safvet'in ilmi de olsaydı fevkinde şair bulmak kabil olamazdı” cümlesini Vakanüvis Lütü Efendi'ye naklettiğinde ondan “Safvet'i pekiyi tanırım. Tabiat-ı ş'riyesi yolunda idi. Evet, Lebîb Efendi 'Safvet'in ilmi olsaydı pek büyük şair olurdu' derdi. Fakat Safvet o kadar da ilimsiz değildi. Çünkü cehl ile öyle güzel sözler söylenemez.” cevabını aldığını belirtmektedir (Baştuğ 2000: 2043).

Çoğu marifet erbabı gibi Safvet'in de zaruret içinde ezildiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Manzumelerinin bir kısmında borcundan ve ihtiyacından bahsetmektedir. Miktarı pek az olan emekli maaşıyla geçinemediğinden yüksek mertebede bulunanlara sunduğu sene, rütbe, memuriyet tarihlerine ve kasidelere verilen caizelerle geçimini biraz da olsa sağlamıştır. Cevdet Paşa'nın vezaretle Halep valiliğine tayininde yazdığı tarihlere dair tezkiresinde Safvet, beğenilme ve ihsanlara erişmeyi arzuladığını gizli değil, açıkça beyan eder (İnal 1331: 12b-13b).

1.2. Eserleri

Safvet'in herhangi bir eserinin varlığı tespit edilememiştir. Kütüphane kataloglarında ve hayatı hakkında bilgi veren eserlerde de buna yönelik herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Kaynaklarda onun birçok manzumesinin olduğuna ve bunların bir araya getirilmeyişinden mütevellit bir kısmının zayi olduğuna yönelik değerlendirmelere rastlanmaktadır. Nitekim Fatîm, Safvet'in divan teşkil edecek kadar şiirinin olduğunu belirtmiştir (Çiftçi 2017: 299).

Safvet'in yetiştiği devirde kalem erbabından sayılanlar arasında bile derdini nazmen anlatabilecek bir babayığit nadir olduğu hâlde genç bir yorgancının "*Seydî Kasidesi*" gibi lafzı ve manası düzgün bir eser vücuda getirmesi, kaptan-ı derya gibi o asırda her istediğini yapmaya kadir zorba bir vezirden hediye umarcasına mahbubunun iadesini istemek suretiyle âşıkane cesaret göstermesi, düştüğü sefalet girdabından kurtulması ve aydınlar sınıfına dâhil olması nedeniyle Safvet'in biyografisi ve eserleri hakkında araştırma yapma gereği duyan İbnülemin Mahmud Kemal İnal, onun eserlerinin matbu olmadığını; hatta kaydedilmediği için bilinmediğini söyleyip biyografisiyle birlikte bulunduğu bazı şiirleri bir araya getirerek *Kemâlî's-Safvet* adıyla bir risale yazdığını söyler (1331: 27a). İnal, kendi kütüphanesinde bulunan mecmualardaki Safvet'e ait olan bazı manzumeleri bu risaleye kaydettiğini ve şairin bunlardan başka güzel manzumelerinin olma ihtimalinin olduğunu belirtmiştir (1331: 27a).

İnal, bu risalede ayrıca "Pamuk" lakabıyla bilinen Emîn Efendi'nin kendi manzumelerini içeren mecmuaya Safvet'in de bir gazelini yazarak kenarına "Safvet Efendi, karantine başkitâbetinden mütekaid, ekser Fatih civarında icar ile ikamet eder, hoş-sohbet, şuh-meşreb, müsincer bir zat idi. Şiveli eşarı vardır fakat zayı olmuştur." notunu düşmüştür (Baştuğ 2000: 2043).

Yukarıda verilen bilgiler, Safvet'in birçok manzume yazdığını ancak bunları bir araya getirip bir divan tertip etmediği için birçoğunun zayı olduğunu göstermektedir. Ancak Mahmud Kemal İnal'ın da belirttiği gibi çeşitli mecmualarda Safvet'e ait birçok şiir kayıtlıdır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden ve aşağıda şekil ve muhteva özellikleri üzerinde ayrıntılı değerlendirmelerde bulunulan 1823 yılında Tophane, 1825-26 yılında ise Galata'da vuku bulan yangınlara tarih düşürmek üzere kaleme aldığı manzumeler de bunlar arasındadır.

2. Yangınnâmeleri

2.1. Tophane Yangınnâmesi

Safvet'in 1823 Tophane yangınıyla ilgili *Yangınnâme*'sinin bilinen iki nüshası bulunmaktadır. Her ikisi de İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan bu nüshaların ilki "T 10198" numarada kayıtlı 133 varaklık bir mecmuanın 80a-82a sayfaları arasında, ikincisi ise "T 147" numarada kayıtlı 245 varaklık mecmuanın 45a-46a sayfalarında yer almaktadır.

Bu *Yangınnâme*'nin şekil ve muhteva özelliklerine geçmeden önce oluşturduğu tahribat bakımından İstanbul'un maruz kaldığı en büyük yangınlardan biri olarak tarihteki yerini alan Tophane yangınına kısa bir göz atmak yerinde olacaktır. Dönemin ünlü tarihçisi Ahmed Cevdet Paşa'nın bu yangın hakkında vermiş olduğu bilgiler özetle aşağıdaki gibidir:

17 Cemaziyelahir 1238 (1 Mart 1823) günü Tophane'deki Firuz Ağa Camii civarındaki fakir bir kadının evinden çıkan yangın, etrafa sirayet ederek 17 saat sürdü. Bir kolu Fındıklı Hamamına uzanan yangında alevler, Gümüşsuyu'nun üstündeki mezarlığa; oradan Karabaş Sokağı'ndan Bostan başına ilerledi. Bir kolu Sormagir ve Alçakdam'dan Beyoğlu tarafına uzanarak bir Ermeni kilisesi arsasına ve Bozahane'ye dayandı. Birçok hane ve

dükkânla beraber topçu ve arabacı kışlaları ile dökümhanenin bazı kısımları, Cihangir Camii de içinde olmak üzere birçok cami ve mescit kül oldu (Ahmed Cevdet 1301: 81).

2.1.1. Şekil ve Muhteva Özellikleri

61 beyitten müteşekkil olan bu manzume, kaside nazım şekliyle ve tarih düşürmek amacıyla tanzim edilmiştir. Aruzun “*mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün*” kalıbıyla yazılmış olup sadece revî harfinden oluşan mücerred kafiye sahiptir. Bir beyti Farsça tanzim edilen bu manzume, divan şiirinde kasidelerin sahip olduğu klasik formdan uzaktır. Çünkü kasidelerde yaygın olarak karşımıza çıkan tevhit, naat, münacat, nesib, methiyye ve fahriyye gibi bölümlere sahip değildir. Direk konuya giren şair, 52 beyit boyunca Tophane’deki yangın hadisesini anlatmış ve 53-60. beyitler arası bir daha böyle bir felaketten muhafaza etmesi için Allah’a niyazda bulunarak duada bulunduktan sonra 61. yani son beyitte tarih düşürmüştür.

Bu manzumede zikredilen yangın hadisesinin özeti şöyledir: Bir cumartesi günü, Çift Sokağı’nda kızgın bir tellak evinden (hamam) çıkan yangın, yedi başlı bir ejderha gibi kol kol olarak etrafa yayılmaya başlar. Bir kolu Kâdirîler Tekkesini ve Fîrûz Ağa Camii’ni kül eder. Bir ucu Sormagır’e girdikten sonra Bostancıbaşı Mescidi’ni tarlaya çevirir. Bir ucu Alçakdam Sempti’ni ve Hacı Recep Mescidi’ni, diğer bir ucu ise Sirkeci Mescidi ve Selim Mescidi’ni yok eder. Bir ucu Bozahane ve çevresinden geçerek Beyoğlu Mezarlığı’na, Pişmaniye’yi, Kazancı’yı küle çevirdikten sonra Ayas Paşa civarını, Saksonhane’yi ve Fındıklı’yı mahveder. Havanın İodostan poyraza tahviliyle şiddetini artıran yangın Hatuniyye, Cihangir Camii, Salıpazarı, Hekimbaşı Yalısı ve Hemsaye’yi yok ettikten sonra Çivici Limanı’nda soluğu alır. İzarî Camii, Timur Hanı, Kışla, İlyas Ağa Camii ve Akarsu’yu yaktıktan sonra; Tulumbacı Kışlası, Topçu Kışlası, Çavuşbaşı ve Sakabaşı’ni ateşler içinde bırakır. Pazar akşamı Çukur Cuma’yı saran ateşler, Mehmed Efendi ve Kuloğlu camileri ile Surahi Hamamı’ni yok etmeyi ihmal etmez. Hacı Himmət civarından caddeye çıkarak Karabaş Veli ve Sefer Kâhya Camii’ni küle çevirip Boğaz’a ulaştıktan sonra Ekmekçibaşı Mescidi’ni yakarak Humbaracı Yokuşu’na dayanmışken gücünü kaybederek söner.

Safvet’e göre Allah’ın kudretini izhar etmek için alevler içindeki üç evi koruduğu bu yangın, nice zenginleri fakra düşürmüş ve bu müstesna şehri semender evine çevirmiştir. Bütün canları topluca yakan bu ateşin korkusundan kadın, erkek ve çocuk kendi canının derdine düşen İstanbul halkının elinden sularla çatılara çıkıp şaşkın bir hâlde alevleri izlemekten başka bir şey gelmemiştir.

Şair, ateşin sokaklar ve binalar üzerindeki seyrini silsile hâlinde özetledikten sonra böyle şiddetli bir ateş karşısında dünyanın yerle bir olacağını söyler ve İslâm ülkelerini bu tarz musibetlerden koruması için Allah’a niyazda bulunur. Ardından yirmi saat süren bu yangının otuz bin binayı küle çevirdiğini ifade ederek dönemin padişahı II. Mahmud’un viran olan bu şehri tekrar abat edeceğini ve yanık gönülleri de cömertliğinin suyuna gark edeceğine dair inancını dile getirdikten sonra tarihini düşürerek şiirini bitirir.

Divan şairleri, şahit oldukları hemen hemen her konuda tarih düşürmüşlerdir. Padişahların tahta çıkmaları, önemli makamlara yapılan tayinler, ölüm, doğum, sünnet, bina inşası, şehitlik, zafer ve fetihler, sakal bırakma, yangın, salgın hastalık gibi hadiseler bunlar arasındadır (Yakit 2003: 71).

Bu tarihî vakalar hakkında şairlerin manzumelerinde kendine yer bulan ve bir kısmına tarihî kaynaklarda bile tesadüf edilemeyen bazı bilgiler, dönemin tarihine ışık tutması bakımından önemli olduğu kadar bilinen bazı tarihî kayıtların tashihinde ve ikmalinde erbabına kıymetli imkânlar sunması bakımından da oldukça önemlidir. Bu meyanda Safvet'in *Tophane Yangınnâmesi'*nde de bu kabilden bilgilere tesadüf edilmektedir.

Tophane yangını hakkında bilgi veren dönemin tarihçilerinden Ahmed Cevdet Paşa, bu yangının 17 saat sürdüğünü ve birçok yapının küle döndüğünü söyleyerek bu konuda bir rakam vermez. Cevdet Paşa'nın aksine Safvet ise yangının 20 saat sürdüğünü söylemiş ve aynı zamanda bu yangında 30 bin hanenin küle döndüğünü belirtmiştir:

Nice yüzden mükâfât eyleye yanmışlara Mevlâ

Remâd oldı yigirmi sâ'at içre sî-hezâr süknâ (b. 54)

Bazı edebî metinlerde zikredilen semt, mahalle ve sokak isimleri bir şehrin tarihî süreçte geçirmiş olduğu fiziki değişim hakkında verdiği bilgiler bakımından şehir topoğrafyalarının tarihî izlerinin takip edilmesinde oldukça önemlidir.

Safvet'in *Tophane Yangınnâme'sinde* zikredilen semt, mahalle ve sokak isimlerinden hareketle de 18. yüzyılın ilk çeyreğindeki İstanbul'un Tophane semti ve çevresindeki şehirleşme planı hakkında birtakım kanaatlere ulaşmak mümkündür. Şair, rehberliğini alevlerin yaptığı bir seyahate çıkarttığı okuyucusunu adeta sokak sokak gezdirir. Bu seyahat esnasında karşımıza çıkan semt, mahalle ve sokak isimleri şunlardır: Tophane, Boğaz, Humbaracı Yokuşu, Çifit Sokağı, Sormagir, Alçak Dam, Hacı Receb, Beyoğlu Mezarlığı, Pişmaniye, Kazancı, Bozahane, Saksonhane, Fındıklı, Hatuniyye, Salıpazarı, Hemsaye, Akarsu, Çavuşbaşı, Sakabaşı, Defterdar, Çukur Cuma, Fenari ile Ayas Paşa ve Hacı Himmet Veraları.

Ayrıca edebî metinlerde zikredilen mimari yapılarla ilgili bazı bilgiler, kent mimarisi ve sanat tarihi alanları için geçmişin sahip olduğu kültür ve sanat envanterleri ile geçmişten günümüze intikal eden somut tarihî ve kültürel mirasın geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm hakkında belki de başka kaynaklarda tesadüf edilemeyecek önemli bilgilerdir.

Safvet de *Yangınnâme'sinde* alevler sebebiyle zarar gören birçok mimari yapının ismini zikrederek yaşadığı dönemin Tophane ve çevresindeki yapıları hakkında bilgi vermiştir. Firuz Ağa, İzârî, İlyas, Kuloğlu, Sefer Kâhya ve Cihangir camileri; Bostancıbaşı, Sirkeci, Mehmed Efendi, Ekmekçi başı ve Selim mescitleri; Tulumbacılar ve Topçu Kışlası, Kadirîler Tekkesi, Hekimbaşı Yalısı, Çivici Limanı, Timur Hanı, Kışla, Sürahi Hamamı ve Karabaş Veli Türbesi Safvet'in *Tophane Yangınnâmesi'*nde zikrederek adeta kayıt altına almış olduğu mimari yapılarıdır.

2.1.2. Dil ve Üslup Özellikleri

Safvet, elem verici yangın hadisesine şahitlik etmiş biri olarak bu eserinde samimi bir eda ve renkli bir üslupla adeta okuyucunun gözleri önünde canlanan bir yangın manzarası tasvir etmiştir. Sade bir dilin hâkim olduğu manzumede şair, muhtevayla mütenasip olarak yangın ve ateşle ilgili kelimeleri yoğun bir şekilde kullanmıştır. “Ateş, ateşbâz, ejder, fitil, kundak, kül, yanmak, barut, kızgın, nâr, yangın, fitil, kandil, ziyâ, dūzah, cânsûz, yanık, ihrâk, hummâ, muhrik, sūzân, parlamak, tutuşmak, harîk, tulumba, ateşperest, asfâ, köz, muntafi, semender, şem, mum, fer” ve “şerâr” bu meyanda yangınla ilişkili tercih edilmiş olan kelime ve tabirlerdir.

Deyimler, edebî metinleri anlamca güçlendirip zenginleştirerek şairler ve yazarların muhayyel düşüncelerini kelimelerle mücessem hâle getirmelerine yardımcı olan ve Türkçenin her döneminde canlılıklarını muhafaza eden önemli dil malzemeleridir. Hemen hemen her şair gibi Safvet de deyimlerin sahip olduğu zengin anlam çağrışımlarından istifade etmeyi ihmal etmemiş ve “ruhunu teslim etmek, keyfini bozmak, kıyamet kopmak, göz açtırmamak, kırıp geçirmek, kozunu paylaşmak, bir pula satmak, elinden yanmak, mumla aramak, kendi derdine düşmek, yabana atmak, canı yanmak, ateş pahası, ruhunu teslim etmek, elinden yanmak, balta asmak?” gibi deyimleri kullanarak anlatıma renklilik ve canlılık katmasını bilmiştir.

Şair, Sirkeci Mescidi’ni zikrettiği bir beyitte ise “Keskin sirke küpüne zarar.” atasözünü ustalıkla kullanmıştır:

Bir ucı Sirkecinün mescidinde tırşuyı kırdı
Meşeldür sirke keskin olsa eyler zarfını imhâ (b. 10)

Safvet, yangında zarar gören yerlerden bahsederken özellikle klasik Türk edebiyatında tamamen yer isimlerine yönelik edebî türlerden olan sahilnâmelerde ve biladiyelerde olduğu gibi yer isimlerinin anlamları veya telaffuzlarıyla birtakım çağrışımlar yapacak şekilde hüner gösterilerinde de bulunmaktan geri durmamıştır. Bu hünerler içinde yer isimleriyle anlam ilişkisi içinde olan kelimelerin tenasüplü bir şekilde bir arada kullanımlarını veya kelimelerin birden fazla anlamı çağrıştıracak şekilde yani tevriyeli kullanımlarını sıkça tercih etmiştir.

Bu meyanda Beyoğlu Mezarlığı’nın zikredildiği aşağıdaki beyitte mezarlık ve ölümü çağrıştıracak şekilde “kıyamet, ateş, azap, dūzah (cehennem), mahşer” ve “mevtâ (ölü)” kelimeleri tenasüp ilişkisi içinde kullanılmıştır.

Kıyâmet kopardı gūristân-ı Begoğlunda âteşden
‘Azâb-ı dūzahı mahşerden evvel gördiler mevtâ (b. 13)

“Ne kadar çalışsalar da Hacı Recep yanarak Arafat’ta soyulmuş hacıya döndü.” anlamındaki beyitte de Hacı Recep Mescidi dile getirilirken mescidin ismindeki Hacı’dan hareketle; “Arafat, soymak, hacı, say etmek” ve “mescit” kelimelerinin tenasüplü kullanımları tercih edilmiştir:

‘Arafatda soyulmuş hacıya Hacı Receb döndü
Nice sa’y itdiler yandı yine ol mescid-i vâlâ (b. 9)

“Ateşli kılıçla haksız yere boğazı kesen kimse, eğer kısas olmaz ise bugün yanar yarın rüsva olur.” denilerek boğaz kelimesi hem vücutta bir organ hem de İstanbul Boğazı'nı çağrıştıracak şekilde tevriyeli kullanılmıştır:

*Kesen kimse boğazı tiğ-i âteş-tâb ile nâ-ħaķ
Kışâş olmaz ise bugün yanar yarın olur rüsvâ* (b. 42)

Kazancı sokaklarının söz konusu edildiği beyitte ise “Kazan, kazanç” ve “Kazancı” kelimelerinin cinaslı söyleyişlerinden istifade edilmiştir:

*Ķazan Tātārını geçdi bu âteş pek yaman oldı
Ķazancın kıldı sükkân-ı Ķazancınıñ bütün yağma* (b. 15)

Bazı beyitlerde “Vamık, Azrâ, Hızır, şem, pervane, Hümâ, Ankâ” ve “semender” gibi klasik Türk edebiyatının belli başlı mazmunlarının da ustalıkla kullanıldığına şahit olunmaktadır. Örneğin “Bu ateş, Azrâ'nın yanağı gibi gittikçe parlayarak Vâmık'ın gönlü gibi İzârî Camii'ni de yaktı.” anlamına gelen aşağıdaki beyit telmih yoluyla Vamık ile Azra mazmunu üzerinden şekillendirilmiştir:

*Dil-i Vâmık gibi yaķdı ‘İzârî Câmî’-i pâkin
Bu âteş parladı gıtdükçe mişl-i ‘ârız-ı ‘Azrâ* (b. 26)

2.2. Galata Yangınnâmesi

Galata Yangınnâmesi'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde “T 10198” numarada kayıtlı 133 varaklık bir mecmuanın 38a-39a sayfaları, “T 10878” numarada kayıtlı 245 varaklık mecmuanın 11b-12a ve “T 3876” numarada kayıtlı 122 varaklık mecmuanın 1b-2b sayfalarında olmak üzere bilinen üç nüshası bulunmaktadır.

Safvet bu *Yangınnâmesi*'ni 1241/1825-26 yılında Galata semtinde vuku bulan yangın hadisesine tarih düşürmek için kaleme almıştır. Şairin bahsettiği bu yangın hakkında tarihî kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf edilememektedir. Bu durumu dönemin tarihçilerinin bu yüzyılda İstanbul'un geçirmiş olduğu sayısız yangın musibetlerinden bazılarını vaka-yı adiyeden görüp eserlerinde zikretmeye değer görmemiş olmalarıyla açıklamak mümkündür.

2.2.1. Şekil ve Muhteva Özellikleri

Safvet, 43 beyitten müteşekkil olan *Galata Yangınnâmesi*'ni mesnevi nazım şekliyle ve yangın hadisesine tarih düşürmek amacıyla aruzun “fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün” kalıbıyla tanzim etmiştir.

Şair, bu manzumesini *Tophane Yangınnâmesi*'nden farklı olarak hasbihal havası içinde ve tahkiyevî bir anlatımın hâkim olduğu bir üslupla kaleme almıştır. Girizgâh mahiyetindeki ilk on bir beyitte şair, puta benzeyen sevgiliye hitap ederek içindeki yanıklığı anlatmak üzere ondan bir gece meclise gelmesini ister. Çünkü sevgilinin aşkının mumu tıpkı pervane gibi şairi, yüzünün parlaklığı ise Galata'yı yakmıştır. Şairin ısrarları neticesinde sevgili, sonunda bu davete icabet eder. Bunun üzerine şair sevgiliyle bir işret masası hazırlar ve karşılıklı muhavere içinde 12. beyitten itibaren asıl mevzuya geçerek şahit olduğu yangını ve bu yangının tahrip ettiği yerleri

anlatmaya başlar. 33. beyte kadar bir sandıkçı dükkânında başlayan yangının Aynalı, Küçük Corci, Karaköy Hamamı, Tahtalı, Sava Meyhanesi, İngiliz, Kafesli, Çantu Pantu Meyhanesi, Karanlık, Karagöz ve Hacivat, Gümüş Halkalı, Kuyumcuoğlu, Kanbur'un meyhanesi, Şerbethane, Agop'un meyhanesi, Kandilli, Kapalı ve Moralı gibi Galata'da bulunan semtleri ve meyhaneleri küle çevirdiğini dile getirir. Sevgilisinden yapılan bu sohbet karşılık bir visal temennisinde bulunan şair, aksi hâlde o gece yanacağını söyler. Bunun üzerine kolunu şairin boynuna atan sevgili, bu talebe olumlu cevap verir. O anda uykudan uyanan şair, durumun bir rüyadan ibaret olduğunu görünce kahrolur. Teselliyi, bu visalin bir gün gerçekleşeceğine yormakta bulan Safvet; beş buçuk saat süren ve beş bin kadar hane ile dükkânı küle çeviren bu yangının Allah'ın lütfuyla çıkan yağmurla söndüğünü söyleyerek son beyitte hadiseye tarih düşürür.

2.2.2. Dil ve Üslup Özellikleri

Sade bir dil, samimi bir eda ve akıcı bir üsluba sahip olan bu mesnevide de Safvet, tıpkı *Tophane Yangını'nâmesi'*ndekine benzer bir şekilde “yangın, ateş, ihrak, yanmak, tutuşmak, meşale, şerer, nâr, şem’, şule, şevk, süzân, fitil, kandil” gibi yangınla anlamca ilişkili olan kelime ve tabirleri kullanmaktan geri durmamıştır. Şair ayrıca bu manzumede yanan meyhanelerden bahsettiği için meyhane tasvirleriyle mütenasip olması amacıyla “Cem, câm, bintü'l-ineb, koltuk, mey, mey-hâne, mey-keşân, arak, sebu, mestâne, muğbeçe, mahzen” ve “avaltı” gibi meyhanecilikle ilgili kelime ve tabirleri de farklı anlam çağrışımları içinde kullanarak zihinlerde alevler içinde kendini hissettiren canlı meyhane tasvirleri oluşmasını sağlamıştır.

Safvet yine *Tophane Yangını'nâmesi'*nde olduğu gibi bu elim hadiseyi resmederken dile olan hâkimiyetini çok iyi kullanarak kelimeler arasındaki anlam münasebetleri ve edebî sanatlar üzerinden Galata semtini esir alan alevler üzerinden şairlikteki maharetini sergilemesini bilmiştir.

Kafesli'nin söz konusu edildiği beyitte bu kelimeyle anlam ilgisi bulunan “yuva, kuş, kafes” ve “uçmak” kelimeleri bir arada kullanılarak tenasüp ilişkisi içinde kullanılmıştır:

Yuva tutmuşdı gice kuşu Kafeslide hele
Uçsa çeşminde n'ola öyle kafes girmez ele (b. 21)

Aynı şekilde Kuyumcuoğlu meyhanesinin zikredildiği beyitte ise bu kelimeyle anlamca münasebet içinde bulunan “zer” ve “pûte” kelimeleri bir arada kullanılmıştır:

Zer-i aħmer gibi itdi meyi meydâna ğulū
Pûte-i nâr gibi yandı Kayūmcı oĝlu (b. 26)

Bu yangın içki içenlerin gönlünü aydınlattığı için karanlığın gitmesinin söz konusu edildiği aşağıdaki beyitte “karanlık” kelimesinin tevriyeli kullanımı söz konusudur:

Mey-keşānuñ bu ħarīķ göñlini rüşen itdi
*Şimdi rüşen yapılıur yandı **ķarañlık** gitti* (b. 23)

Adı Kandilli olan Agop'un meyhanesinin içeriden fitil olarak yandığının söylendiği beyitte ise "Kandilli" kelimesinin cinaslı kullanımı dikkatleri çekmektedir:

*Ağobuñ **ķoltuđı** kim adı idi **ķandilli***
*Aldı içeriden fitīli yandı gitti **ķandilli*** (b. 30)

3. Yangınnâme Metinleri

3.1. Tophane Yangınnâmesi

Yangın-nâme-i Top-ĥāneli Şafvet Efendi⁴

mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

1. Yine ĥükm-i ĥusūfī burc-ı ' aķreb eyledi icrā
Mişāl-i heft-ser ejder bir âteş eyleyüp peydā
2. Fitīli aldı **Top-ĥāne** bıraķdı ķahr-ı Ĥaķ⁵ ķundaķ
Kül oldı yandı bārūtveş görüp çatlar iken a' dā
3. **Çifit sūkı**nda kızgın ĥāne-i dellāke dārından
Zuhūra geldi cum' a irtesi bir nār-ı tūfān-zā
4. Olup ķol ķol el aldı **ķadiriler Ĥānķāhı**ndan
Kızışdırdı tıttup devrānı pīrüm ehl-i ĥāl-āsā
5. Dem-i vāĥidde oldı pertev-endāz-ı nūĥüst hem
Mu' allā **Cāmi' -i Fīrüz Ađayı** eyledi ifnā
6. Bir ucu **Şormagire** şormadan âteş gibi girdi
Fiğān ehli yangından muĥābā itmedi aşlā

⁴ Başlık: Tārīĥ-i Şafvet Efendi Berāy-ı İĥrāķ-ı Kebīr der-Top-ĥāne-i Āmire T 10198.

⁵ Ĥaķ: - T 10198.

7. Dirîgâ ravza-i eşcâr-ı eşmâr ʿibâretken
Bu âteş eyledi **Bostancıbaşı Mescidüñ** tarla
8. Bir ucu sâkinân-ı semt-i **Alçak Tamı** pest itdi
Bu ser-keş âteş âh-ı ʿâşıkânveş oldı pek bālâ
9. ʿArafatda şoyulmuş hacıya **Hacı Receb** döndi
Nice saʿ y itdiler yandı yine ol mescid-i vâlâ⁶
10. Bir ucu **Sirkecinüñ mescidinde** tırşuyı kırdı⁷
Meşeldür⁸ sirke keskin olsa eyler zarfını imhâ
11. **Selîm mescid-i vâlâsı** da teslîm-i rûh itdi
Fitîli aldı içden mişl-i kandîl-i ziyâ-pîrâ
12. Bir ucu keyfini bozdı nice ser-mest iqbâlûñ
Boza-hâne verâsından geçüp bî-bâk ü bî-pervâ
13. Kıyâmet koptı **güristân-ı Begoğlunda** âteşden
ʿAzâb-ı düzahı maşşerden evvel gördiler mevtâ
14. Fenâdur şon peşimânlık çalış tâʿat-ı Mevlâya
Müsevvif⁹ olma **pişmâniyye**veş nâra yanarsın hâ
15. Kazan Tâtârını geçdi bu âteş pek yaman oldı
Kazancın kıldı sükkân-ı **Kazancın** bütün yağma
16. **Ayaz Paşa verâsından** gör ayı gibi şaldurdu
Göz açdurmadan itdi kırb-ı **Sakşon-hâne** bî-pervâ

⁶ vâlâ: aʿ lâ T 147.

⁷ tırşuyı kırdı: kırdı tırşuyı T 147.

⁸ Meşeldür: Müşelleş T 10198.

⁹ Müsevvif: - T 147.

17. Nice bādāmı revzen-ḥāneyi kırdı geçürdi hep
Çozın paylaştı **Fındıklı** ile bî-nāz u istignā
18. Ezān sū mî-resed âteş berin cāy-ı ḥarāb-ābād
Ezīn cānib şinev efsāne-i sūziş-fezā-yı mā¹⁰
19. Lodos iken hevā poyraza taḥvīl eyledi Bārī
Tefekkür eyle lākin ḥikmetinden şorma ey dānā
20. Tezevvüc kaşdın itdi germ olup bu âteş-i sūzān¹¹
Yanık gönderdi **Ḥatūniyyeyi** aldı arūs-āsā
21. Cihāngīr oldı âteş cāmi‘-i pāk-i **Cihāngiri**
Nice eşyāyı gūn-ā-gūn ile maḥv itdi ser-tā-pā
22. Degerken her biri âteş bahāsı bir pula şatdı
Şalībāzārını dellāl-ı iḥrāk-ı ḥired-fersā
23. **Ḥekīmbaşu Yalısın** yakdı hem ḥummā-yı muḥriḳveş
Rızādan mā‘ adā olmaz każāya ḥiç devā cānā
24. Sirāyet eyleyüp **hem-sāyesinde** eyledi sūzān
Bulaşdı ‘illet-i sārī gibi Allāh ide itḫā
25. Ber-ekser **Çivici līmānını** mihlatdı yandurdu
‘İnād itmeme yanarmış gördüm ey dil âteşe deryā
26. Dil-i Vāmıḳ gibi yakdı ‘**İzārī Cāmi‘**-i pākin
Bu âteş parladı gitdükçe mişl-i ‘ārız-ı ‘Azrā
27. ‘Arabacı başını Çıbtı^z-meşreb itmedi diḳkat
Timur Ḥān ile yandı **Çışla**-i gerdūn-keş eyvā

¹⁰ “Ateş, o taraftan bu harabelik yere erişiyor. Bu taraftan da bizim yanış artırıcı efsanemizi dinle!”

¹¹ Sūzān: cānsüz T 10198.

28. apar Hızruñ külâhın böyle ‘ayyâr âteş olmaz hîç
Menârından tıtuşdı **Câmi’ -i İlyâs Ağa** hattâ
29. Aar şular durur bu âteş-i seyyâleye elbet
Aar suyu mişâl-i seyl-i cârî kıldı istilâ
30. arîk ehli tulumbacıların yanmışdı elinden
Tulumbasıyla yadı **ışlasın** te’dîb için Mevlâ
31. Kimüñ var udreti imdâda yandı gürlledi gitdi
ızışdı **topıyânüñ ışlasında** âteş-i avâ
32. Cibâlî şâh-ı ihrâk ise şadr-ı a’zamıdır bu
avuşbaşını atdı âteşe ayd itmeyüp at’â
33. Bir içim şu adarca gelmedi yadı **sakâbaşın**
Bu ihrâka disün âteş-perestân âferin sakâ
34. ader-münşisi terin itdi **defterdârı** defterden
O Beytu’llâhı mirîden sezâdur itseler inşâ
35. O yevm-i sebtüñ aşamı **uur Cum’aya** da düşdi
Ziyâ-yı câmi’-i pâk-i **Fenârî** ‘arşa ıdı tâ
36. **Meemmed** râst **Efendi mescid-i pâküñ** maâm itdi
Dil-i ‘uşşâkveş yadı bu ihrâk-ı sitem-fermâ
37. **ulolı Câmi’**-i vâlâsına hîç aşmadı bala
Hele itdi recâ-yı zâbiân yangını aşfâ
38. Yanup peymânesi pür oldı **ammâm-ı şurâhîñüñ**
Yine hem-meşreb itdi âb u nârı sâı-i ma’ nâ

39. **Hacı Himmet verâsı**ndan dolaşdı câddeye çıkıdı
Nice nâ-refte yollar açdı bu iħrâk-ı bed-peymâ
40. Öpüp bâbın **Karabaş Velî**ye ağladı yandı
‘Azâb-ı nâr-ı düzaħdan beni kırtar diyü ferdâ
41. Hızân-dîde nihâl-âsâ ‘adem iħlîmine göçdi
Derûn-ı büstânda **câmi**‘ -i pāk-i **Sefer Kahyâ**
42. Kesen kimse **boğazı** tîğ-i âteş-tâb ile nâ-ħağ
Kıışaş olmaz ise bugün yanar yarın olur rüsvâ
43. Efendi Hâğ nândan kırkımayup bu âteş-i zâlim
Yağup **Etmekçibaşı Mescidü**n közlenmedi zîrâ
44. **Firâz-ı ħumbaracı**ya tayandı muntafî oldı
Dükendi kıalmadı iħrâk-ı âteşbâzda eczâ
45. Viķâye itdi üç dârı miyân-ı nâr-ı süzânda
Kemâl-i kıudretin izħâr için ol Hâlık-ı yektâ
46. Nice cây-ı Hümâ-yı devlet oldı âşiyân-ı büm
Nice ‘Anķâ kimesne dâm-ı faķra düşdi vâveylâ
47. Cihânuñ cüy-ı âteş-dîdeye döndi reg-i cânı
Semender-ħânedan oldı beter bu şehri müsteşnâ
48. Cemî‘ an murğ-ı cân ‘âşıkânveş yandılar nâra
Arar pervâneyi şem‘ -i şafâ mûmlar ile ħâlâ
49. Ricâl ü mâde şıbyân düşdi kendi derdine cümle
Kıyâmetden nişân virdi o rüz u leyl-i hevl-efzâ

50. Sitânbul halkı ekşer havf-ı ekberden çıkup bâma
O şeb bekleşdi hayrân ellerinde destî-i pür-mâ
51. Ne kâfirce harîk imiş Keşiş Tağına fer virmiş
Burusadan gelüp naql eyledi çok müselleminâ¹²
52. Yağardı şevr-i ' arzı hût-ı çarhı böyle yansaydı
Bu âteşden olurdı şübhesiz zir ü zeber dünyâ
53. Şerâr-ı şür u şerr her meşâ'ibden emân yâ Rab
Maşûn it milk-i İslâmı be-haqq-ı süre-i Tâhâ
54. Nice yüzden mükâfât eyleye¹³ yanmışlara Mevlâ
Remâd oldı yigirmi sâ' at içre sî-hezâr süknâ
55. Şeh-i şâhân-ı ekrem Rûm-ı ' âlem Hân Maħmûduñ
Harâb olmuş gönüller sâyesinde hep olur ihyâ
56. Dem-â-dem niyyet-i şâhânesi i' mâr-ı ' âlemdür
Muvaffak oldı çok âşâr-ı hayra ol Felâfûn-râ
57. İder süzân olana sû-be-sû ihsânını cârî
Zülâl-i luğfinuñ sirâbıdur dünyâ vü mâfihâ
58. Bu şehri kor mı vîrân böyle piş-i çeşm-i reşhinde
Nigâh-ı luğf ile âbâd ider bî-şübhe âmennâ
59. Ğuzât-ı topçıyâna yandurur mehtâb-ı ihsânıñ
Atar yabana şanma çatladur a' dâsın ol Dârâ

¹² Vezin tutarsız.

¹³ eyleye: eylesin T 147.

60. Cünüduñ *innemâ kânû* muzaffer eyleyüp Bârî
    Çulı Şafvet de itsün çok meserret-nâmeler imlâ
61. Bu iħrâk-ı mehîne yandı cānum söyledüm târiħ
    “Top ile yandı nâra acıdum Top-ħâneye ħayfâ” (1238/1822-23)

3.2. Galata Yangınnâmesi

Târiħ-i Şafvet der-Ĥariħ-i Ġalata¹⁴

fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilâtün fe' ilün

1. Bu gice bezme buyur ey şanem-i pür-cemâl
    Saña yanıklıgımı naql ideyim bi'l-icmâl
2. Şem' -i ' aşkuñ ile pervâne gibi yandım ben
    Bilmiyorsun mı ne âteş idigin¹⁵ kendüñi sen
3. Tâb-ı rüyuñ ile ey muğ-beçe-i âteş-ħû
    Ġalata yandı ne mey kaldı bu gice¹⁶ ne sebû
4. Şerer-i âh mı da atmayalım yabana
    Öyle yangınları meh-tâb şanur Top-ħâne
5. Sû-be-sû söyleyeyim cümle yanan mey-kedeyi
    Bir bir inşâ ideyim diñle olan ' arbedeyi
6. Gâh yanup yakılarak zâtına râzum açayım
    Gâh söz¹⁷ yangına düşdükçe şererler şaçayım
7. Ĥâne tenhâ ' arak u bâde müheyyâ buyuruñ
    Ĥâsidân reşk ile ölsün¹⁸ benî eħibbâ buyuruñ
8. Bu kadar baş-ı maķâl eyleyicek bî-külfet¹⁹
    Raħm idüp eyledi teşrife ol âfet raġbet²⁰

¹⁴ Başlık: Şafvet T 3469, Ĥariħ-i Ġalata T 3876.

¹⁵ idigin: oldıgını T 3876.

¹⁶ ne mey kaldı bu gice: bu gice ne mey kaldı T 3876.

¹⁷ Gâhî söz: Kelâm-ı süz T 3876.

¹⁸ ile ölsün: idedursun T 3876.

¹⁹ eyleyicek bî-külfet: ile gelicek bî-külfet T 3876.

²⁰ ol âfet raġbet: hele ol âfet T 3876.

9. Mâsivâyı gelicek bezme omuzdan atdık
Bir iki cām-ı muşaffâyı ' araq parlatdık
10. Mey içerken didi ol²¹ şūh-ı cemilü'l-ahlāk
Bā' iş-i fūrkatimüz oldı bizüm bu iħrāk
11. Hâtır-ı cām-ı Cemi kırdı ne zālīm çıkdı
' Arz-ı²² bintü'l-' inebe itmedi ħürmet yıkdı
12. Oldı şandıqçı dükānında bir āteş peydā
Çıkdı anbār-ı semāya yanaraq²³ bir ucı tā
13. Añla esrārımı **āyīneliye** ' aks itdi
Ķalb-i ' uşşāk gibi anı da kırup gitdi²⁴
14. Büyüdüp²⁵ soñra **küçük Corcide** ğavğayı hemān
Ķıldı āteş gicesin tã'ife-i Rūma ' ıyān
15. Aldı āğūşına çün yār-ı sefid-endāmı
Aşlı yanğın idi yandı **Ķaraköy ħammāmı**
16. Ķoltuğı bükme küçük eskice bir Ķoltuğ idi
Āteşüñ ağzına **Sakızlı** düşünce²⁶ eridi
17. Her kerāsteci ile şāhibi olsun ortak
Tahtasın s...kdi yaĶup **Tahtalınuñ** bu iħrāk
18. **Şava mey-ħānesi** muħkemdi serāy-ı Cemden
Yerle yeksān olup yandı şerār-ı ğamdan
19. **İngiliz** eski idi yandığı oldı aħsen
Kāfir²⁷ bünye ile ğayri²⁸ yaparlar yeñiden
20. Pek metin idi yaĶup āteşe berbād itdi
Eski dünyā yefi dünyāyı yine eskitdi

²¹ didi ol: didüm ey T 3876.

²² ' Arz-ı: ' Arüz-ı T 3876.

²³ Yanaraq: - T 3876.

²⁴ gitdi: incitdi T 10198.

²⁵ Büyüdüp: Yüriyüp T 3876.

²⁶ Sakızlı düşünce: düşünce Sakızlı T 3876.

²⁷ Kāfir: kāĝir T 10198.

²⁸ anı: ğayri T 3876.

21. Yuva tutmuşdı gice kuşu **Ƙafeslide** hele
Uçsa çeşminde n'ola öyle kafes girmez ele²⁹
22. Sûk-ı şeftâlide **mey-hâne-i Çanту Panту**
Büse-gâh-ı leb-i mestân idi yandı yâhû
23. Mey-keşânuñ bu harîk gönlini rûşen itdi
Şimdi rûşen yapılır yandı **Ƙarañlık** gitdi
24. Göricek meş'ale şandı tuşuşan iħrâkı
Yandı nâra **Ƙaragöz** kaldı **Ƙacıvat** bâkı
25. Geçmiş ardına **gümiş halkalı**nuñ görmişler
Başdırup yanğını zâbiğ öteye sürmişler
26. Zer-i aħmer³⁰ gibi itdi meyi meydâna gülü
Püte-i nâr gibi yandı **Ƙayümcü oğlu**
27. Şu'le-i şevk-i 'arâk itdi harîki efvün
Ƙanburuñ Ƙoltuđına girdi mişâl-i tã'ün
28. Ucu yandı biri var müjde için mestâne
Ey'maċâm idi ģalenderlere **serbet-hâne**
29. Ya nefes itdi **büyük Corciyi** nâra süzân
Ęanda kaldı o levendâne reviş muğbeçe-gân
30. **Ađobuñ Ƙoltuđı** kim adı idi Ęandilli
Aldı içeriden fitili yandı gitdi **Ƙandilli**³¹
31. Ęayri mey gönlümüz açmaz oradan dâd aldım
Ƙapalı yandı dirîğâ ben açıkda ģaldım
32. Mürtefi' âteş idi her yire şaldı taldı
Cümlesin yağdı ne maħzen ne avaltı ģaldı
33. Ęateşe yandı diyü hiç keder itmem **Moralı**
Ęanda 'azm eylesin ey muğ-beçe bende uralı
34. Sen de iħsân u kerem eyle baña virme melâl
Bu ģadar soħbet-i bisyârıma degmez mi vişâl
35. Yoċsa ben câm-ı mey-i la'lini emsem ģanarım
Söze yatmaz iseñ ey meh bu gice ben yanarım

²⁹ kafes girmez ele: gibi dala T 3876.

³⁰ aħmer: ģamrâ T 3876.

³¹ Vezin tutarsız.

36. Boynuma atdı olın didi o nev-reste nihâl
Cân fedâ yolına Şafvet ne imiş luf-1 vişâl
37. *İpsihimu hire lenbu* dir iken şad eyvâh
Uyudan ırş-1 şitâbım beni itdi³² âgâh
38. Vâı‘ a oldıını fehm idicek zâr oldum
Görmeyince o büti şüret-i dîvâr oldum
39. Eşheb-i âmeyi âvliyâ? ile ammâ burdum
Üstüme ben de bu rü‘yâyı pek a‘ lâ yordum
40. ‘ Aynı vâı‘ olacadur diyü itdim³³ ta‘ bîr
Bu tesellî ile tekmiîlını ıldım³⁴ tarîr
41. Oldı beş biñ adarı âne vü dükkân³⁵ hemân
Beş buu sâ‘ at içinde telef-i nâr-1 ziyân
42. Def‘ i mümkün degül idi bu ariûñ aşlâ
Cüy-bâr-1 kerem-i a ile oldı itfâ
43. Şerer-i nâra eküp mışra‘ -1 târi ile seyf
“Galaa zir ü zeber oldı yanup çâre ne ayf” (1241/1825-26)

---

³² itdi: itdikde T 3876.

³³ itdim: ıldım T 10198.

³⁴ ıldım: itdim T 10198.

³⁵ dekâkîn: dükkân T 10198, T 10878.

SONUÇ

Anasır-ı erbaadan biri olan ateş, insanlığın en önemli temel ihtiyaçlarının temininde ve günlük hayatın idamesinde vazgeçilmez temel unsurlarından biri olmuştur. Kendisine hükmedilebildiği takdirde bu önemini muhafaza eden ateş, zaman zaman çeşitli sebeplerle kontrolden çıktığında ise insanlık tarihindeki en büyük felaketlerden birini teşkil etmiştir. Ateşin kontrolden çıkarak felakete dönüştüğü hâllerden birisi de yangınlardır. Tarihî seyir içinde bu felaket özellikle şehirler üzerinde büyük tahribatlar meydana getirmiştir. Farklı zaman dilimlerinde ve bölgelerde yangın felaketini tecrübe eden birçok şehir olsa da şehir mimarisinde ahşap yapılaşmanın hâkim olduğu Osmanlı İstanbul'u, bu felaketten en fazla nasibini alan şehir olmuştur. Uzun süre Osmanlı'ya başkentlik yapan bu kadim şehir, Osmanlılar döneminde irili ufaklı sayısız yangına maruz kalmış ve şehir, belli periyotlarla adeta yeniden inşa edilmek zorunda kalmıştır.

İstanbul'un maruz kaldığı bu felaketlerin izlerine tarihî kaynakların yanı sıra yaşadıkları dönemlerde mensubu oldukları toplumun birçok hayat tecrübesine kayıtsız kalmayan divan şairlerinin eserlerinde de rastlamak mümkündür. Divan şairlerinin şahit olup eserlerine yansıttıkları hayat tecrübeleri arasında günlük hayatın bir parçası hâline gelen yangınlar da bulunmaktadır. Zamanla bazı şairlerin çeşitli tarihlerde İstanbul'da vuku bulan yangınlar ile bu yangınların şehir üzerinde bıraktığı tahribatlar ve bu esnada şahit oldukları hadiseleri dile getirdikleri müstakil manzumeler kaleme almaları neticesinde klasik Türk edebiyatında yangınnâme adında bir tür ortaya çıkmıştır.

Klasik Türk edebiyatında yangınlar hakkında kaleme alınan manzumeler genellikle tarih düşürmek amacıyla tanzim edildiği için bir yangının ayrıntılı tavsifinden çok uzaktırlar. Ancak yangınların etraflı bir şekilde ele alınıp bir tür teşkil edecek şekilde tanzim edilmiş manzumelere de tesadüf edilmektedir. Bu anlamda Tatavlı Mahremî'nin *Şeh-nâme*'sinde 15 Recep 921/25 Ağustos 1515 tarihinde Yavuz Sultan Selim zamanında İstanbul'da vuku bulan yangını tavsif ettiği bölüm, 17. yüzyıl şairlerinden Kâtib-zâde'nin 24 Temmuz 1660'da İstanbul'da çıkan yangını ayrıntılarıyla tavsif ettiği manzumesi ve bu çalışmanın da şekillenmesine vesile olan 19. yüzyıl şairlerinden Mustafa Safvet Efendi'nin 1823 yılında Tophane, 1825-26 yılında ise Galata'da vuku bulan yangınlara tarih düşürmek üzere kaleme aldığı manzumeler yangınnâme türünü temsil eden numunelerdir.

1823 yılındaki Tophane yangını konu edinen *Tophane Yangınnâmesi*, 61 beyitten müteşekkil olup kaside nazım şekliyle ve tarih düşürmek amacıyla tanzim edilmiştir. Aruzun "*mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*" kalıbıyla yazılan bu manzume, klasik kaside formu taşımamaktadır. Şair, okuyucusunu alevlerin eşliğinde küle dönen semt, mahalle ve sokaklarda adeta seyahate çıkararak zihinlerde canlı bir yangın manzarası resmetmiştir.

1825-26 yılındaki Galata semtinde vuku bulan yangın hadisesine tarih düşürmek için kaleme alınan *Galata Yangınnâmesi* ise 43 beyitten müteşekkil bir mesnevi olup aruzun "*fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*" kalıbıyla tanzim edilmiştir. Hasbihal tarzında ve tahkiyevî bir anlatıma sahip olan bu manzumede, Galata'da çıkan yangında ateşlere teslim olan semtler ve meyhaneler zikredilmiştir.

Sade bir dilin ve samimi bir edanın beyitler üzerinde kendini hissettirdiği her iki manzumede de şair, yangın ve ateşle ilgili kelimeleri çeşitli edebî sanatlar ve anlam çağrışımları içinde başarıyla kullanmasını bilmiştir. Ayrıca *Galata Yangınınnâmesi*'nde yanan meyhaneler tasvir edildiği için şairin kelime kullanımındaki öncelikli tercihi de meyhane ve meyhanecilikle ilgili kelime ve tabirler olmuştur.

Tophane ve Galata Yangınınnâmeleri edebî bakımdan kıymetli olmalarının yanında tarihî kaynaklarda bile tesadüf edilemeyen bazı bilgileri de ihtiva etmektedir. Bu bakımdan dönemin tarihine ışık tutmalarıyla önemli oldukları kadar bilinen bazı tarihî kayıtların tashihine ve ikmaline yönelik sahip oldukları imkânlar bakımından da oldukça önemlidir. Bu manzumeler, yazıldıkları dönemin İstanbul'unun sahip olduğu kent mimarisi hakkında belki de başka kaynaklarda tesadüf edilemeyecek kadar önemli bilgileri de ihtiva etmeleri bakımından ayrıca önemlidir.

KAYNAKÇA

Ahmet Cevdet Paşa (1301). *Târîh-i Cevdet*, III-XII. İstanbul: Matbaa-i Osmâniyye.

Akbayar, Nuri (hzl.) (1998). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmânî)*. C. 5. İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yay.

Aksoyak, İ. Hakkı, "Safvet, Mustafa Safvet Efendi", <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/safvet-mustafa-safvet-efendi>, [E.T. 10.07.2020].

Aynur, Hatice (1993). *Mahremî ve Şehnâme'si: I. Kısım Yavuz Sultan Selim Dönemi, İnceleme-Metin-Sözlük-Dizin*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Baştuğ, İbrahim (2002). *İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şâirleri*. C. IV. Ankara: AKM Yay.

Cezar, Mustafa, "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar ve Tabii Âfetler", *İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi ve İncelemeleri*. C. I, İstanbul, 1963, s. 327-414.

Çabuk, Vahit (1973). "XVII. Yüzyılda İstanbul Yangınları ve Kâtipzâde'nin 1070 (1660) Yangını Hakkında Manzum Bir Tarihi". *Türk Kültürü*, Sayı 125, s. 286-290.

Çiftçi, Ömer (2017). *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr)*. Ankara: KTB. Yay. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>, [E.T. 15.07.2020].

Ergin, O. Nuri (1317). *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, I, III.

Güngör, Tahir (2019). *Vakanüvis Hâkim Efendi Tarihi*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1331). *Kemâlû's-Safvet*. İstanbul Üniv. Nadir Eserler Kütüphanesi, T 3501.

Koz, M. Sabri (1997). "Yangın Destanları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7. İstanbul, s. 425-426.

Kuzucu, Kemalettin (1999). "Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri", *Osmanlı*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. 5, s. 687-699.

Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10198.

Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Kütüphanesi, T 10878.

Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Kütüphanesi, T 147.

Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul Üniv. Nadir Eserler Kütüphanesi, T 3876.

Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Hk 204

Sakaoğlu, Necdet (1994). "Yangınlar, Osmanlı Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 7. İstanbul, s. 427-438.

Tuman, Mehmed Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî, Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. II. (hzl. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yay.

Ürekli, Fatma (2010). "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, s.101-130.

Yakıt, İsmail (2003). *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. Ankara: Ötüken Yayıncılık.

